korunkból ismert politikai szlogen, a *„Lenin élt, Lenin él, Lenin élni fog”* háromidejűsége miből fakadt? Hogy az eddig ismert értelmezésnél sokkal pontosabban honnan jött? Valóban csak egy racionalista ideológiai formula lett volna az evolucionista politikai bizakodás jegyében? Éppígy Lenin mauzóleuma? Avagy egy groteszk és karikaturisztikus, kiforgatott halhatatlanság iránti, kimondottan okkultista befolyás visszhangja?

Magától értetődő, hogy a történelemtudomány feladata a fent említett első jelentésre korlátozódik. Azonban – ha megérti a dolgok súlyát – az eredetek feltárásához eszmetörténettel és spiritualitással is foglalkoznia kell. Mint említettük, ilyen jellegű kutatásokat a jelen kötet csupán általános kulturális és szubkulturális tekintetben folytat. Nem marasztalható el ezért, hiszen ezt ígéri a címében. Mégis joggal lehet hiányérzete azoknak, akik a bolsevizmus-kommunizmus politikai gyakorlatának konkrét háttereire kíváncsiak. A politikai vezetők tényleges (okkultizmus vagy más általi) világnézeti befolyásoltságának kutatása természetesen hipotézisek felvetését is megkívánja: hogy megvizsgáljuk, majd pedig elfogadjuk, vagy ténylegesen kizárhassuk azokat. Nem megkerülhető hát az úgynevezett összeesküvés-elméletek kritikai értékelése a zsigeri vagy kényelmes elutasítás helyett. Máskülönben a rejtett eredetek feltárása, legalább hozzávetőleges pontossággal, körvonalazással, nem igazán történhet meg, és ez a történettudományi szempontból is vállalható feladat a mulasztás körébe kerülne. Talán éppen a téma összeesküvés-elméletekkel való érintkezése folytán nem vállalkozott egyetlen szerző – közelítő hipotézisek felvetésének szintjén sem – a központi, ám a fél világra kisugárzó kommunista vezetés okkult befolyásoltságának vázlatára. Sőt, Alekszandr Dugin – a téma egyik legjobb ismerője – egyenesen *„szélsőjobboldalinak”*, összeesküvés-mániásnak lett kikiáltva (Hagemeister, Rosenthal). Mindenki meggyőződhet arról, hogy ez igaz-e, amennyiben elolvassa nemrég magyar nyelven is megjelent *A negyedik politikai eszme* (Debrecen, 2017, Kvintesszencia Kiadó) című könyvét. Dugin valójában nem összeesküvéselmélet-hívő. Jól látja az összeesküvés-elméletek eltérő teoretikus értékét, módszertani érvényüket és több-kevesebb történelmi valószínűségüket. *Konszpirologija* című műve (1993) összeesküvéselmélet-tanként felfogható: az összeesküvés-elméletekre vonatkozó módszeres és kritikai vizsgálódásként. Akárhogy is, az ezekkel kapcsolatos tudósi és kiadói bizalmatlanság miatt nem sok esély van arra, hogy Magyarországon nagyobb kiadók megjelentessék a jelen téma olyan nemzetközi alapművét, mint Jüri Lina *Under the Sign of the Scorpion. The Rise and Fall of the Soviet Empire* (A Skorpió jegyében. A szovjet birodalom felemelkedése és bukása) című könyve. Az óvatosság nem árt, de megalkuvónak azért nem kellene lenni, hogy a téma számos nyilvánvaló aspektusáról és tényéről hallgassunk.

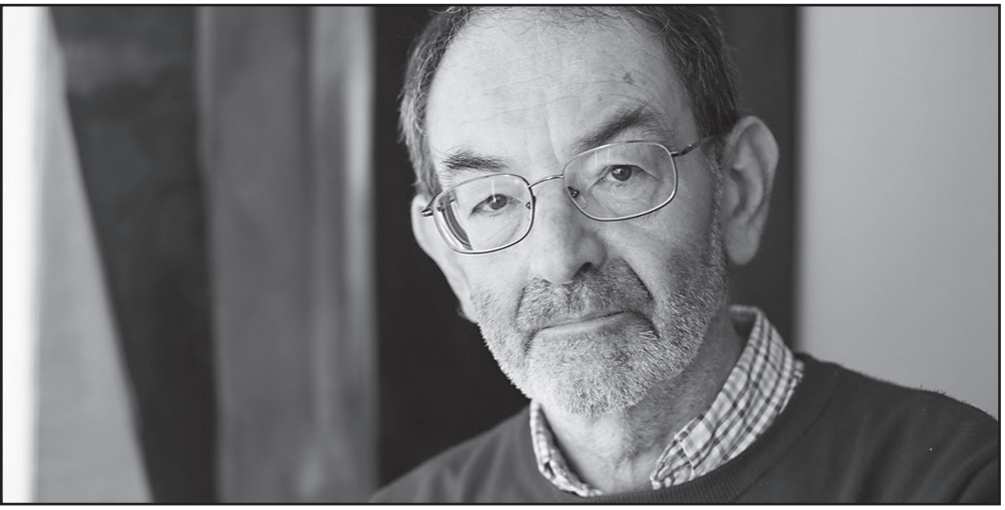
H. R.

Lányi András
OIDIPUSZ, AVAGY
A TERMÉSZETES EMBER
151 oldal (H. n. 2015, Liget Műhely Alapítvány)

„Szerintem az ökológiai világnézet etikai alátámasztásához nem természetes erkölcsökre volna szükség, hanem az ember léthelyzetének és felelősségének újragondolására.” (11. o.) Erre törekszik tehát a szerző, részben az Oidipusz-mítosz sajátos értelmezésével, részben az emberközpontú etika újragondolásával.

Lányi András az a szerző Magyarországon, akire az ökológia iránt érdeklődő olvasónak

igenis oda kell figyelnie. (Ennek az sem mond ellent, hogy jelen esetben egy négy évvel ezelőtt megjelent kötetéről írunk, amit bizonnyal előbb is megtehettünk volna.) Egész eddigi munkássága, például 2010-ben megjelent kötete, *Az ember fáj a földnek. Utak az ökofilozófiához*, valamint a részben általa szerkesztett *Környezet és etika*

Lányi András (sz. 1948)

című szöveggyűjtemény is azt mutatja, hogy nem lehet megkerülni a szerzőt.

A jelen kötetben található két esszé kulcsmondata is lehetne a következő: „*Nem az ember kiváltságos szerepének túlhangsúlyozása, hanem tökéletes félreértése sodorta válságba civilizációnkat.*" Ugyanakkor – s ez az egész kötetre elmondható – nem világos az az ellentmondásosság, ami Lányit jellemzi például a fenti kijelentés és annak minden következményének végiggondolásakor. További példa: „*Akinek az ember csupán eszes állat, csak átmenet a négy- és a kétlábúság között, a természeti lények egyike, aki ebben látja a rejtély nyitját, saját kiléte titkát, nos, igen, annak kijár a méltó jutalom: szülőanyjával hálhat, és a fejére teheti legyilkolt apjának koronáját. (…) az ember az, ami számokkal nem mérhető. A mennyiség uralma a vak természeti erők uralmának egyenes folytatása: hatalom önismeret nélkül.*" (20. o.) Vagy: „*Minden civilizáció pusztulásával feledésbe merül egy gazdag hagyomány, a miénk azonban még életében maga semmisíti meg kulturális örökségét, annak a tudásnak a java részét, amelynek fölemelkedését köszönheti. A beavatottakhoz szóló tudás a demokrácia sérelmének minősül – csakhogy minden tudás a beavatottakhoz szól, mert megfelelő gyakorlatokhoz kötött, előzetes elkötelezettséget és fáradságos felkészülést követel. Manapság a műveket, melyek a hagyományt hordozzák, túl hosszúnak, vagy túl bonyolultnak találják, a szöveg tiszteletét az interaktivitás akadályának, a történeti kontextus (hagyomány) tiszteletét xenofóbiának. A műveltséget pótolja az adatbázisok kezelésében szerzett jártasság, az igaz, a szép és a jó értelméről zajló párbeszédet a kereslet és a kínálat játéka, a bölcsességet a szakszerűség.*" (31. o.) Az iménti idézetek szükségesek ahhoz, hogy pontosan lássuk, igenis vannak közös pontok.

Az ellentmondásosságra visszatérve, Lányi mindezt nem a felvilágosult modernitás közvetlen következményének, hanem a modern dekadencia bomlástermékének tartja. Diagnózisa tehát – világi, sőt etikai szinten is – helytálló, ugyanakkor a mélyökológia és a tudatökológia (vö. *Ars Naturæ* folyóirat) elveit ismerve a probléma ennél sokkal mélyebben található. A mennyiség uralma merőben negatív, csakúgy mint az ember mohó anyagi igényeinek kielégítésére való törekvés. Lányi és az ökológiai politika „*a demokrácia kommunitárius programja mellett kötelezi el magát, amely nem néptömegekre hivatkozik, hanem konkrét közösségekre.*" (110. o.) A szubszidiaritás megkérdőjelezhetetlen politikai elv

konzervatív szempontból is, ugyanakkor kétséges, hogy nem egy lázálomról beszélünk-e, amikor ennek a népszuverenitással való összeegyeztetéséről vallunk. Talán mondanunk sem kell, hogy a szubszidiaritás jellegzetesen premodern társadalmi elv, aminek szoros meghatározása éppen azért volt lehetséges, mert hagyományos működése lehetetlenné vált, gyakorlatilag megszűnt. Persze, pontosan Lányitól olvassuk más összefüggésben, hogy: „*A hagyománnyal sajnos, ugyanaz a gond, mint a termőtalajjal. Ameddig megvan, természetesnek találjuk a létét, de ha egyszer elpusztul, évszázadokba telik, ameddig újratermelődik, vagy pedig örökre kopár, meddő marad a táj, gyökértelen a nép, talajtalan a jobbító szándék.*" (111. o.)

Kétséges ugyanekkor, hogy az etika és az ökológiai politika interszubjektivitásban való megalapozása mennyiben megoldás a problémára, és mennyiben újabb elodázása annak. (Meggyőződésünk, hogy abszolutizálva az interszubjektivitást mindenképpen az utóbbi.) Lányi könyve mindenesetre gondolkodásra és vitára késztet. Úgy hisszük, több észrevételt és eszmecserét érdemelne, és nemcsak saját köreiben.

Stamler Ábel

Douglas Harding
FEJ NÉLKÜL. ZEN ÉS A NYILVÁNVALÓ ÚJRAFELFEDEZÉSE
90 oldal (Debrecen, 2018, Kvintesszencia Kiadó)

Az ember valóságtapasztalatát számtalan hamis bizonyosság torzítja. Ezek közül a legsúlyosabb az, amely önmagunk mibenlétével kapcsolatos. Közönségesen egészen másnak hisszük és éljük át magunkat, mint amik valójában vagyunk, és életfelfogásunkat, hovatovább szellemi törekvésünket erre a képzelt identitásra építjük. Nem tesszük fel a kérdést, hogy ki vagy mi vagyok én, mert a válasz kézenfekvőnek és banálisan egyszerűnek tűnik: ez és ez a személy, a sok-sok elkülönült létező egyike. Hasonlóképpen meg vagyunk győződve róla, hogy testünk a világban, tudatunk vagy énünk pedig a testünkben, pontosabban a fejünkben van.

Azonban éppen a fej tapasztalati példája bizonyítja, hogy önképünk mennyire abszurd és irreális, mégpedig nemcsak a vallási és metafizikai tanítások, hanem a mai ember által oly' nagyon tisztelt és a valóságosság talán legfőbb ítélőbírájának tekintett érzékszervi tapasztalás szempontjából is. Ezzel az állítólagos fejjel ugyanis, aminek a tudatot tartalmaznia kellene, igen komoly problémák vannak. A legkomolyabb probléma az, hogy nem mindig létezik. Elég egyetlen pillanatnyi elfogulatlan önfigyelem, hogy kiderüljön: „*nekem nincs fejem*".

E nyilvánvaló s mégis sorsfordító erejű igazságról szól Douglas Harding könyve, a *Fej nélkül*. Az egyes szám első személyű megfogalmazás, amit a szerző saját felismerésének leírása során használ, egyáltalán nem véletlen. A kérdést nem lehet általánosságban felvetni, és nem lehet másra vonatkoztatni. A többi embernek, akiket látok, van fejük, de nekem mint tapasztalónak nincs. „*Valójában csak egyetlen, szélesre tárt, keret nélküli és mérhetetlen ablak jelentkezik homlokteremnek* ezen *az oldalán, amiből senki nem néz ki. Mindig csak másnak van szeme és őt körbekeretező arca, soha nem ennek.*

Ezek alapján kétféle – két erősen eltérő fajta – ember létezik. Az első, amiből számtalan jár s kel a világban, kétségkívül egy fejet hord a vállain (»fejen« egy átlátszatlan, színes és szőrös, különféle nyílásokkal rendelkező, nagyjából húsz centiméteres gömböt értve), míg a másik, amiből pontosan egyet számolok, kétségkívül nem hord ilyet a vállain. És egészen mostanáig elsiklott figyelmem ezen egetverő különbség felett! Egy hosszúra nyúlt tébolyultság, egy élethosszig tartó hallucináció áldozataként (a »hallucináció« szótári értelmére gondolva: egy je-